

In memoriam Rosemary Radford Ruether (1936–2022)

ELISABETH GERLE

Den 21 maj 2022 nås vi av nyheten att Rosemary Radford Ruether har avlidit på ett sjukhus i Pomona, Kalifornien. Hon blev 85 år gammal. Under flera år kämpade hon med sjukdom, så det var inte helt oväntat. Ändå är det inte länge sedan hon fanns med vid det årliga mötet anordnat av American Academy of Religion. Då gick budet från mun till mun att Ruether hade mottagning i sin svit mellan halv sju och halv nio på kvällen. Vi var många som letade oss dit för att vi läst henne och hört henne i paneler. Vi visste vad hon betytt under sitt långa liv och hennes läsekrets kom att omfatta stora delar av världen. Runt henne fanns yngre forskare som hon inspirerat och handlett. Också i Sverige hade hon många vänner. Det var lätt att hälsa från någon av dem och se hennes ansikte skina upp. Lyhörd, humoristisk och intresserad.

Rosemary Radford Ruether brukar beskrivas som en av mödrarna till feministteologin. Hon föddes 1936 i St. Paul, Minnesota. 1957 gifte hon sig med Herman J. Ruether och de fick tre barn. Hennes akademiska karriär inleddes med en kandidatexamen i filosofi och historia 1958. Sedan blev det en masterexamen i antikens historia 1960 vid Claremont Graduate School, där hon även disputerade 1965 med avhandlingen *Gregory of Nazianzus*.¹ Skolad i patristik valde hon att lyfta fram andra perspektiv än de dominerande, vilka hon såg som ensidigt patriarkala och blinda för icke-etablerade tolkningar. Efter att Ruether disputerat tillbringade hon sommaren i Mississippi som medborgarrättsaktivist. Redan på 1960-talet var hon alltså inspirerad av kvinnorörelsen och medborgarrättsrörelsen. Detta fördjupades då hon 1965–1975 undervisade vid det svarta Howard University i Washington, D.C. Senare verkade hon som professor vid

1. Rosemary Radford Ruether, *Gregory of Nazianzus: Rhetor and Philosopher*, Oxford 1969.

Garrett-Evangelical Theological Seminary i Evanston, Illinois, och vid det gemensamma doktorsprogrammet vid Northwestern University. Hon var gästföreläsare vid Princeton, Yale, Harvard och Boston College, för att bara nämna några framstående universitet, och hon blev hedersdoktor vid mer än sexton olika lärosäten. Också Lund och Uppsala fick besök. I Uppsala blev hon hedersdoktor 2000 tillsammans med Desmond Tutu (1931–2021).

Utifrån sin klassiska bildning anlade hon ofta historiska perspektiv. Genom livet utvecklade hon en enorm bredd i sin forskning. Hon ställde nya frågor om kristendomens historia och reflekterade över kyrklig maktdynamik, men också över huruvida en manlig frälsare kan frälsa kvinnor. Frågan inspirerade kvinnor över hela världen.

I Sverige och i Europa, till exempel inom nätverket European Society for Women in Theological Research, kom hon att tillsammans med teologen Sallie McFague (1933–2019) och Elisabeth Schüssler Fiorenza inspirera den första generationen av feministteologer. McFague skapade ett nytt bildspråk för Gud. I stället för bilden av en kung lyfte hon fram Gud som mor, vän och älskare. Fiorenza, som är nytestamentlig exeget, menar att den anonyma kvinna som smörjer Jesu huvud enligt Mark. 14 bör ses som en profet som smörjer Jesus till kung.

Ruether var en pionjär som förde in feministiska, antirasistiska och ekologiska perspektiv i dialog med traditionell romersk-katolsk dogmatik och undervisning. Med sin skarpa blick kritiserade hon alla former av diskriminering med rötter i teologiskt tänkande. I boken *Faith and Fratricide* granskade hon traditionell kristologi och upptäckte inneboende antisemitism både i teori och praktik.² Senare påpekade hon i antologin *Interpreting the Postmodern* att det förefaller som om mänskliga rättigheter, demokrati och jämställdhet mellan könen, vinster vi förknippar med det moderna, är något oväsentligt för det som då kallades radikalortodoxi och som inspirerat många av nykonservatismens representanter i det samtida teologiska landskapet.³

För den tidiga feministteologin var hennes böcker obligatorisk läsning. De finns fortfarande bland klassikerna på läslistor vid flera amerikanska universitet. Senare feministteologer började så småningom ifrågasätta det de såg som en alltför essentialistisk syn på könen, men delade ofta hennes befrielseteologiska ansats.

2. Rosemary Radford Ruether, *Faith and Fratricide: The Theological Roots of Anti-Semitism*, New York 1974.

3. Rosemary Radford Ruether, "The Postmodern as Premodern: The Theology of D. Stephen Long", i Rosemary Radford Ruether & Marion Grau (red.), *Interpreting the Postmodern: Responses to "Radical Orthodoxy"*, New York 2006, 77–78.

Trots att Ruether utmanade det hon beskrev som patriarkala, hierarkiska paradigmet förblev hon katolik hela livet. För att förändra måste man verka inifrån, hävdade hon, och deklarerade att hon var en del av den befrielse-teologiska katolska gräsrotsrörelsen. Det var den som hade hennes lojalitet, inte den romersk-katolska kyrkans hierarki med säte i Rom. När hon i en artikel argumenterade för familjeplanering förlorade hon sin första undervisningstjänst vid ett lärosäte i Los Angeles. Men hon lät sig inte tystas. Hela livet behöll hon kravet på kvinnans rätt att råda över sin egen kropp.

Hon engagerade sig i ett antal olika frågor – alltifrån Israel–Palestina-konflikten, till antisemitism, rasism och klimatkris – både som aktivist och som forskande, författande och undervisande teolog. Det var inte bara kvinnors situation hon uppmärksammade utan också svartas och judars, tidigt även ekoteologi. Vid det stora interreligiösa mötet i Uppsala 2008, initierat av dåvarande ärkebiskop Anders Wejryd, var hon en av de religiösa ledare som deltog och undertecknade Uppsala Interfaith Climate Manifesto vid en högtidlig ceremoni i Uppsala domkyrka.

Genom åren har jag ofta återvänt till den lilla boken *To Change the World*, där Ruether argumenterar för att de bibliska skrifterna inte har ett enda tidlöst budskap utan snarare uppvisar en ständig kamp mellan profetiska, befriande insikter i olika kontexter och den mänskliga tendensen att hemfalla åt invanda mönster som sedan ges gudomlig legitimitet.⁴ Redan här menade hon att man inte kunde förstå den ekologiska krisen utan att se maktdynamiken. Industrialisering och förbrukningen av naturresurser sker inte i ett vakuum utan hör samman med utnyttjande av fattiga människors kroppar och arbete. Även de miljömässiga kostnaderna drabbar framför allt maktlösa människor. Därför kan man inte tala om hur människan härskar över naturen och utesluta den sociala dominansen. Hennes 36 böcker och över 600 artiklar visar hennes bredd. Från *Gregory of Nazianzus*, *The Radical Kingdom*, *Sexism and God-Talk*, *Gaia and God* och *Women and Redemption* till *Catholic Does Not Equal the Vatican*, alla banbrytande.⁵ Vi minns henne med stor tacksamhet. ▲

4. Rosemary Radford Ruether, *To Change the World: Christology and Cultural Criticism*, New York 1981.

5. Radford Ruether, *Gregory of Nazianzus*; Rosemary Radford Ruether, *The Radical Kingdom: The Western Experience of Messianic Hope*, New York 1970; Rosemary Radford Ruether, *Sexism and God-Talk: Towards a Feminist Theology*, London 1983; Rosemary Radford Ruether, *Gaia and God: An Ecofeminist Theology of Earth Healing*, San Francisco, CA 1992; Rosemary Radford Ruether, *Women and Redemption: A Theological History*, London 1998; Rosemary Radford Ruether, *Catholic Does Not Equal the Vatican: A Vision for Progressive Catholicism*, New York 2008.